

Aşıklı Höyük'ün Çocukları

Mihriban Özbaşaran* - Sera Yelözer** - Nurcan Kayacan*** - Güneş Duru****

Öz

İnsan yaşamında bilişsel ve teknolojik gelişimin en önemli aşaması, çocukluk dönemidir. Buna karşın tarih öncesi toplulukların dünyasında çocuklar, genelde ihmal edilen bir alan olmuştur. Bu konuda araştırma azlığının nedeni, çalışmaların genellikle tarih öncesi toplulukların sosyo-ekonomik dünyalarını meydana getiren temel aktiviteler olan tarım, hayvancılık, avcılık-toplayıcılık ve çeşitli zanaatlar gibi çoğunlukla fiziksel güç ve bilişsel beceri gerektiren konulara odaklanmış olmasıdır. Bu nedenle, çoğu zaman arkeologlar için, örneğin Neolitik bir köy, besin üretimi ile meşgul olan yetişkin bireylerle özdeşdir. Çocuklar ise üretim faaliyetlerinin aktif bir parçası olmaya başladıkları belirli bir yaşa gelene dek toplumun en pasif halkası olarak görülürler. Ancak, etnografik ve arkeolojik çalışmalar, yetişkin bireylerin gündelik sorumluluklara ve zanaatlara ilişkin bilgi ve becerilerinin gelişimi, bireyin seçeceği uzmanlık, topluluk içindeki kimlik ve rollerinin çocukluk döneminde oluşmaya başladığını göstermektedir. Bu nedenle tarih öncesi bir topluluğu anlamak için çocukların dünyasını anlamak en az yetişkin bireyler kadar önemlidir. Bu makale, bundan 10 bin yıl öncelerinde Aşıklı Höyük'te doğan ve ölen çocuklar üzerinedir. Bebek ve çocuklara dair iskelet verilerinin yanı sıra yontma taş (obsidiyen) işçiliği üzerine yürütülen teknolojik analizler sonucunda, çocukların da üretim süreci içerisinde yer aldıkları saptanmış ve böylelikle çocuklar, arkeolojik veriler vasıtasıyla görünür kılınmıştır. Çalışmada, son veriler ışığında, Aşıklı topluluğunun bin yıllık uzun ve kesintisiz iskân tarihinde bebeklerin ve çocukların yeri ve biyolojik ve sosyal kimlikleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Anadolu, Kapadokya, Erken Neolitik, Aşıklı Höyük, Çocuklar.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, mihozbas@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3603-948X>

** Dr., Bağımsız araştırmacı, İstanbul/TÜRKİYE, serayelozzer@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-1151-343X>

*** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, nurcan.kayacan@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-6256-5961>

**** Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı, gunes.duru@msgsu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1870-0120>

The Children of Aşıklı Höyük

Abstract

Childhood is the most crucial stage in human life, as well as for the cognitive and technological development of our species. However, earlier traditional archaeological studies have often neglected the role of children in prehistoric societies and focused on the primary socio-economic elements of daily life in prehistory (e.g. agriculture, animal husbandry, hunting-gathering, and various crafts). The picture of a Neolithic village portrayed by archaeologists mostly comprised adults who were engaged in production and subsistence. Children, were seen as passive until they reached a certain age when they became active in production. Increasing ethnographic and archaeological studies however, portray a contrasting picture as they yield insights into the learning and transmission processes of know-how and skills regarding socio-economic activities, technologies, and craft production which suggest that social roles and identities are all formed during childhood. Thus, although the state of research shows that we still have further steps to go, it is clear that a deeper understanding of childhood and children in prehistory is as essential as understanding the world of adults. In such an attempt, this article focuses on the children of Aşıklı Höyük, an Early Neolithic community in Central Anatolia. We briefly discuss the skeletal evidence emerging from the anthropological analyses, and attempt to approach the roles and identities of children through the lens of grave goods and lithic production technologies.

Keywords: Central Anatolia, Cappadocia, Early Neolithic, Aşıklı Höyük, Children.

Giriş

Tarih öncesi yaşamları ve toplulukları incelerken, iskeletlerine rastlamadığımız sürece bebek ve çocukların varlıkları genelde arka planda kalır¹. Mezarlar, el ya da ayak izleri gibi doğrudan bulgu ve buluntuların ortaya çıkarılmadığı durumlarda, bebek ve çocukların, çalışmakta olduğumuz topluluk içindeki yerleri, kimlikleri gündeme gelmez. Ne var ki son yıllarda arkeolojik verilere ek olarak, biyoarkeolojik² ve etnografik³ verileri bütünlüklü ve karşılaştırmalı bir şekilde ele alan⁴ toplumsal kimlik arkeolojisi yaklaşımı, çocukların biyolojik kimliklerinin ötesinde sosyal kimliklerine odaklanır. Toplumsal kimlik arkeolojisiyle birlikte, doğumdan ergenliğe, bireylerin topluluk içinde kimlik kazanma süreçleri yavaş da olsa ele alınmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Yerleşik yaşam ile birlikte topluluğun var olma, yaşamını yeni kuşaklarla sürdürebilme koşullarının doğrudan çocuklara bağlı olması gerçeğinin daha fazla kabul görmesi, önemsenmesi ve materyal kültüre yansıtılması, tarih öncesi toplulukların sosyal yapıları ve toplumsal kimlikleri üzerine çalışan araştırmacılara, arkeoloğlara önemli veriler sağlamıştır. Uzun ve meşakkatli uğraşlar ve sistematik çalışmalarla elde edilebilecek sonuçlar, tarih öncesi topluluklara ve bireysel yaşamlara bir adım daha yaklaşmamızı sağlamaktadır.

Arkeolojik belgeler açısından yaşamın ‘çocukluk’ evresinde edinilen pek çok özellik, ele alınan topluluğun yaşam biçimlerini, sağlık sorunlarını, günlük yaşam ritüellerini anlamamızı sağlayan zengin veri kaynağını oluşturur. Protohistorik ve Klasik Çağlar için yazılı ve ikonografik

1 Araştırma tarihçesi üzerine kapsamlı değerlendirmeler için bk. Baxter 2008, 159-175; Lillehammer 2010, 15-45, Lillehammer 2015, 78-86.

2 bk. Inglis-Halcrow 2018.

3 bk. Lancy 2018.

4 bk. French-Nowell 2022, 101430; Milks vd. 2021, 101369; Sánchez Romero 2009, 17-37.

veri kaynaklarımız daha fazla olsa da⁵ tarih öncesi topluluklar için yaklaşımsal bir çerçeve amacıyla başvurabileceğimiz etnografik örnekler, avcı toplayıcı topluluklarda öğrenme, oyun ve taklit yoluyla sosyalleşme ve çiraklık süreçlerinin çocukların bireylik kazanma, toplumsal cinsiyet rollerini benimseme ve toplumsal görevleri üstlenmeleri adına kritik süreçler olduğunu göstermektedir⁶. Bu açıdan, tarih öncesi topluluklarda materyal kültür ve teknoloji, biyoarkeoloji gibi veri gruplarının analizleriyle çocukluğa atfedilen anlamların ve yaşanan farklı biyokültürel eşiklerin tanımlanması, topluluğun sosyal yapısının anlaşılmasında temel unsurlardandır. Tarih öncesi arkeolojisi için iskelet kalıntıları olmadığı sürece çocuklara ulaşılamayacağı görüşünün son yıllarda çürütülmeye başlamasında yeni geliştirilen yöntemlerin payı büyüktür.

Bilişsel arkeoloji kapsamında tarih öncesinde yaşamış kişi ya da toplumların neyi nasıl bildikleri, yontmataş işçiliği ya da kemik alet, boncuk yapımı gibi konularda yürütülen teknolojik çalışmalarla araştırılmaktadır. Taklit, öğrenme ve bilgi aktarımının çocukluk ve ergenlikten başlayarak sorgulanması materyal kültürdeki her tür ürün, alet, kırık parçanın ve atıkların incelenmesi ile mümkün kılınmıştır⁷.

Kazılarla ortaya çıkarılan somut bulgular olan iskeletler, bebek ve çocukların varlığını gösteren doğrudan kanıtlardır. Bunların yanı sıra korunmaları belli koşullar gerektirmekle birlikte özellikle kil/toprak/tüf tabakaları ya da nesnelere üzerinde kalan el, parmak ve ayak izleri⁸ de iskeletler kadar biyolojik yaş ve cinsiyeti saptamada kesin kanıt oluşturmaktadır. Üzerinde parmak izi bulunan buluntuların işlevleri ayrıca, o buluntunun kim/ler tarafından yapıldığı, zanaatçıların kimlikleri ve çocuklar konusunda önermeler getirmeyi sağlar.

Bu makalede ele alınan, tarih öncesi çağlarda yaşamış, 10 bin yıl öncesinin bebek ve çocuklarıdır; Orta Anadolu Bölgesi'nin ilk yerleşik topluluklarından biri olan Erken Neolitik Aşıklı Höyük topluluğunun bireyleridir. Günümüzden önce 10.350 yıllarındaki kuruluşundan, GÖ yaklaşık 9200 yıllarında terk edilmesine kadar bin yıl kesintisiz iskân gören Aşıklı Höyük yerleşiminde bu süre zarfında en az 30 kuşak yaşamış olmalıdır. Melendiz Nehri kıyısına yerleşen (Resim 1) avcı-toplayıcı gelenekli topluluk, kazılan alan ve ortaya çıkarılan yapılaşmaya göre, olasılıkla 100 kişi civarındadır. Bu sayı, yerleşik yaşamla birlikte zaman içinde belirgin bir şekilde artmaya başlar ve yerleşme terk edilmeden önce binlere yaklaşır. İskân tarihi boyunca yerleşme dokusundaki değişiklikler⁹, sıklaşan yapılaşma, açık alan ve kapalı mekân kullanımındaki değişiklikler, ortak çöplükler ve çöp miktarındaki artış, nüfus artışının belirgin göstergelerini oluşturur. Tüm süreç boyunca, kalabalıklaşmaya devam eden bu topluluğu bir arada tutan çatışma, rekabet ve anlaşmazlıkların ciddi boyutlara ulaşmadan çözümlenmesi, topluluğun dağılmamasını sağlayan materyal kültürde açık şekilde görülen 'devamlılık' olgusudur¹⁰. Bina/konut yenilemelerine ve alet yapım teknolojilerine yansıyan devamlılık, bin yıllık bu uzun süreçte kuşaklar arasında sözlü aktarım ve uygulama yoluyla inşa edilmiştir. Yontmataş alet ve kemik

5 bk. Fulminante 2020, 151-173; Pezzulla 2020, 133-150; Tiryaki 2019, 183-208.

6 Lancy-Grove 2011, 281-302; Riede vd. 2018, 46-59; Wendrich 2012.

7 bk. Castaneda 2018; Purschwitz 2022, 227-247; Inizan vd. 1999.

8 Bu konuda ilk çalışmalardan biri için bk. Kamp vd. 1999, 309-315; Anadolu'da ise, bir yetişkine ait olmakla birlikte Neolitik Dönem'e tarihlenen bir ayak izi son yıllarda Barcın Höyük'te bulunmuştur: Atamtürk vd. 2018, 163-174.

9 Özbaşaran-Duru-Uzdurum 2018, 57-103.

10 Duru 2018, 162-185; Esin-Harmankaya 2007, 255-272.

işçiliğinde yapılan teknolojik analizler, Aşıklı topluluğunda kuşaktan kuşağa bilgi aktarımının rolünü ve önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Aşıklı Höyük

Aşıklı Höyük topluluğunun bireyleri ile ilgili doğrudan kanıtlar, 2021 sezonu sonuna kadar arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan 103 bireyden oluşmaktadır¹¹. Söz konusu sayı, bin yıllık tüm yerleşim süresini kapsamaktadır ve diğer bir deyişle 103 sayısı, tüm tabakalarda bulunmuş toplam birey sayısıdır. Bu durum, yerleşme içine, binaların taban altlarına gömülenlerin (Resim 2), nüfusun yalnızca bir kısmı olduğunu, dolayısıyla ölü gömmeye başka uygulamaların da olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte taban altı ölü gömme uygulaması dışında bugüne kadar başka bir uygulamaya rastlanmamıştır. Ancak yerleşme dolgusu içinde tek tek ve dağınık biçimde insan iskelet parçaları bulunduğu, bunların sayıca az olduğu ve henüz belli bir örüntü vermediği belirtilmelidir.

Aşıklı Höyük'te yaşamış 103 bireyin 41'i fetüs, bebek ve çocuk olarak tanımlanmıştır (Tablo 1). Toplam nüfusun %40'ını oluşturan bebek ve çocukların tabakalara göre dağılımları Tablo 2.1 ve Tablo 2.2'de verilmektedir. Buna göre, MÖ 9. bin yılın ikinci yarısından MÖ 8. bin yılın başına kadarki (Tabaka, 5, 4, 3) evrede, topluluğun bebek ve çocuklarıyla ilgili bilgileri 5 bireyden gelmektedir. Buna karşılık MÖ 8. bin yılın başından 8. bin yılın ortasına kadar, fetüs-bebek-çocuk kategorisine giren çocuk sayısı 34'ü bulur. Bu büyük farkı yaratan nedenlerden biri, kazılan alanla ilişkilidir; MÖ 8. bin yılın ortalarına ait yerleşme evresi, höyük yüzeyinde en geniş kazılmış yerleşme evresidir. MÖ 9. bin yıl ortalarına tarihlenen en eski yerleşme tabakalarındaki kazı çalışmaları ise üstteki arkeolojik dolgular kaldırılmadığı için çok kısıtlı alanlarda gerçekleştirilebilmiştir.

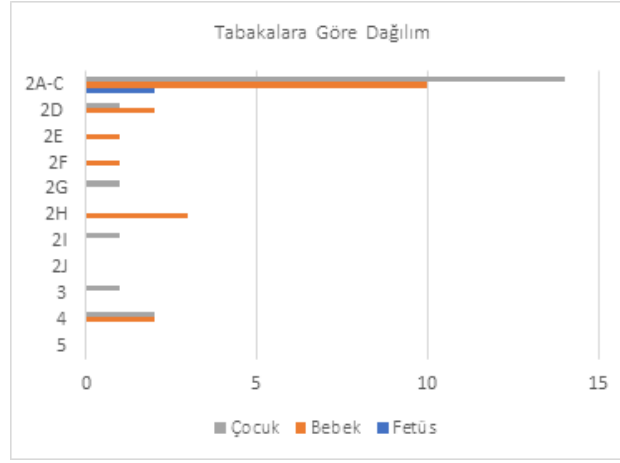
YAŞ	SAYI
Fetüs-Bebek-Çocuk	41
Genç erişkin	11
Orta Erişkin	23
Yaşlı	10
Erişkin (yaşı belirsiz/tanımlanmamış)	18
Toplam	103

Tablo 1: Aşıklı Höyük'te 2021 sezonu sonu itibarıyla bulunan 103 bireyin yaş dağılımı.

TABAKA	FETÜS	BEBEK 0 - 1 yaş	BEBEK 1 - 2,4 yaş	ÇOCUK 2,5 - 7,9 yaş	ÇOCUK 8 - 13 yaş	YAŞI TANIMSIZ/HENÜZ TANIMLANMAMIŞ
1 ve 2A-2C	2	7	3	6	6	1
2D - 2J	-	5	1	2	1	-
3	-	-	-	-	-	1
4	-	1	1	-	2	-
5	-	-	-	-	-	-

Tablo 2.1: Fetüs, bebek ve çocukların tabakalara ve yaş gruplarına göre dağılımı.

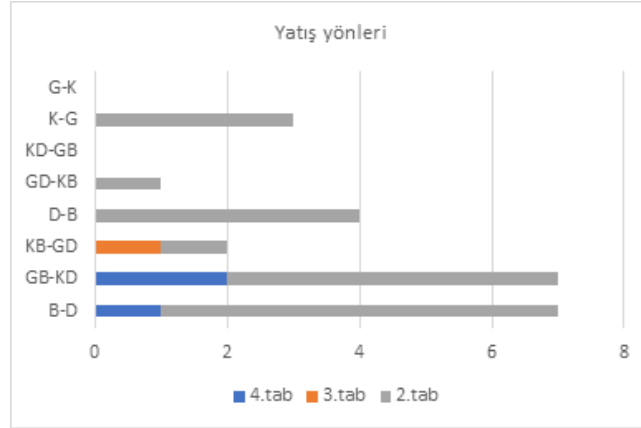
¹¹ 2019 sezonuna kadar ortaya çıkarılan Aşıklı bireyleri ile ilgili genel değerlendirme için bk. Erdal 2018, 405-423.

Tablo 2.2: Fetüs, bebek ve çocukların tabakalara göre dağılımları.

Aşıklı'da Ölü Gömme Uygulamaları, Mezar Buluntuları ve Çocuklar

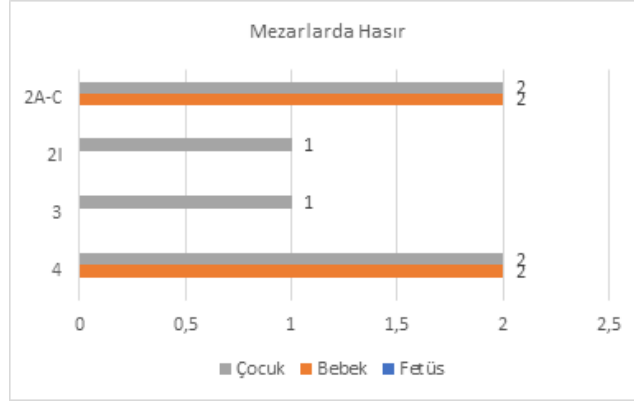
Aşıklı Höyük'te yerleşme tarihi süresince ölü gömme uygulamaları, ortaya çıkarılan 103 birey kapsamında yaş ya da cinsiyet açısından belirgin farklılık göstermemektedir. Yerleşme içine gömülenler ağırlıklı olarak kadın olmakla birlikte her cinsiyet ve yaştan birey temsil edilmektedir. Bebek ve çocukların gömülmesi ile erişkinlerin gömülmesi arasında da işlem açısından herhangi bir fark olmadığı görülür. Bebekler ve çocuklardan oluşan grup, erişkinler gibi öldüklerinde ev tabanlarına açılan bir çukura yatırılmaktadır. Çukur, yatırılacak kişinin boyutlarına uygun şekilde açılmış basit, toprak çukurdur. Çocukların mezar çukurları, bir özel uygulama dışında (bk. aşağıda, SK153), küçük ve sığ çukurlardır (Resim 3). Birey mezara yatırılırken gövde, baş ya da yüzün belli bir yöne doğru bakması gibi bir kural bulunmaz (Tablo 3).

Tablo 3: Tabakalara göre bebek ve çocukların yatış yönleri.

Bebek ve çocukları gömme uygulamasında erişkinlerle benzer bir başka uygulama, gövdele- rin tümüyle hasıra sarılması ya da çukura konduktan sonra üstüne hasır örtme uygulamasıdır (Resim 4). Ancak, 41 fetüs, bebek ve çocuk mezarının yalnızca 10 tanesinde hasır izi saptana- bilmıştır (Tablo 4). 22 yetişkin bireyde saptanan hasır uygulamasında, hasırın organik madde olarak yalnızca fitolitler halinde korunagelmesi sorundur. Üst tabakalarda (2. Tabaka), bebek

ve çocuk sayısının fazla olduğu evrelerde organik malzemenin korunma durumu eski evrelere göre daha kötüdür. Höyüğün alt kısımlarında, eski tabakalarda (Tabaka 4 ve 5) gözlemlenen görece nemli ortam her tür organik malzemedede olduğu gibi, hasır örtülerin ana malzemesini oluşturan ve höyük yakınında yetişen *Phragmites australis* türü sazların fitolitlerinin de çok daha iyi korunagelmelerini sağlamıştır. Dolayısıyla gerek bebek ve çocuklarda gerekse yetişkinlerde saptanan hasır izleri gerçek sayıyı yansıtmaktan uzaktır.

Tablo 4: Tabakalara göre hasır sargı ya da hasır örtü dağılımı

Çocuk-yetişkin ayrımı yapılmaksızın, bireylerin üstlerinde taşımakta oldukları takı türü eşyalarla birlikte gömüldüklerini ya da ölünün yanına sonradan konulduğunu/bırakıldığını gösteren mezar buluntularının dağılımına baktığımızda, MÖ 9. bin yıl ortalarında böylesi bir uygulamanın olmadığı görülür¹². Oysa aynı zaman diliminde tavşan ve tilki gibi küçük hayvanların kemiklerinden, kızıl geyik, yabani sığır ve koyun/keçi dişlerinden ya da Akdeniz kabuklarından yapılmış boncukların var olduğu bilinmektedir¹³. Hayvanların ince uzun el ve ayak kemiklerinin kesilmesi, geyik dişlerinin delinmesi ve kemik taklitlerinin yapılması ya da Akdeniz kabuklarının delinerek asılması ile bilinen erken dönem takılar¹⁴, bireyler öldüğünde mezarlara konmamıştır. Eşya ya da süs eşyası bırakma uygulamasının ilk örneği MÖ 9. bin yıl sonunda görülür. MÖ 8. bin yılın ortalarında ise boncuk, sepet ya da kemer tokası gibi mezar buluntularının sayısı ve çeşitliliği artar. Aşağıda anlatılacak olan bebek ve çocukların yanı sıra 19 yetişkin birey mezarında söz konusu buluntular ortaya çıkarılmıştır.

Mezarlara bırakılan/konan eşya uygulamasının en eski örneği, 3. Tabaka'nın son evrelere tarihlenen bir bina içinde rastlanan ve bir çocuğa ait olan örnektir (SK153). B.38 adıyla bilinen binadaki mezarın özelliği, depolama amacıyla açılmış ve kullanılmış bir çukurun bir süre sonra mezar çukuru işlevini kazanmış olmasıdır. Çukur, çocuk mezarları için açılmış çukurlardan çok daha büyük, 1x1,20 m boyutlarındadır. Çukurun içine bir sepet oturtulduğunu işaret eden fitolit izlerine rastlanmıştır. Çukura yatırılan çocuğun ayak ucuna yaklaşık 0,10 m kalınlığında ve 0,40 m boyutlarında dörtgen biçimli topraktan yapılmış bir blok konmuştur (Resim 5). Binanın bu yapı evresine bu ölüm nedeniyle mi son verildiği yoksa yenilenmesine karar verilen binadaki çukurun mezar çukuru olarak mı kullanılmaya karar verildiği sorusunun cevabı belirsizdir.

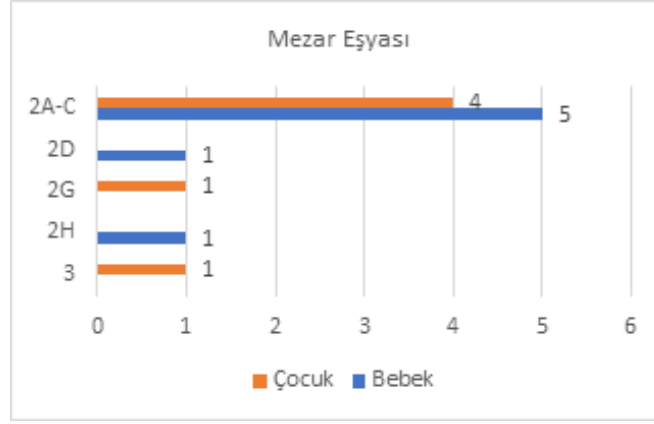
¹² Yelözer 2018, 383-404.

¹³ Yelözer 2018; Yelözer-Christidou 2020, 197-222.

¹⁴ Yelözer-Christidou 2020.

Bilinen, hayatını kaybeden çocuğun, asıl işlevi depolama olan çukura yatırıldığı ve üstüne hasır örtü örtüldükten¹⁵ sonra çukuru doldurulduğudur. Çukuru kapatma sonrasında bina tabanının sıvası yenilenmiş, hemen sonrasında ise duvar yenilemeleriyle bina da yenilenmiştir.

Bu özel durumun yanı sıra, aynı çocuğun boyun bölgesinde bulunan serpantin ve steatitten yapılmış yeşil renkli üç boncuk, Aşıklı topluluğunda mezara eşya bırakma uygulamasının bilinen ilk örneğini oluşturur (3. Tabaka, Tablo 5). Bir sonraki tabakanın 2H evresinde, yeni doğmuş ya da bir aylık bir bebeğin mezarında (SK135) yeşil taştan bir boncuk, 2G evresinde 2,5 yaşından biraz daha büyük bir çocuğun mezarında (SK12) yine yeşil taştan tek bir boncuk, 2D evresinde ise 9 aylık bir bebeğin (SK142) boyun hizasında bu kez kemikten yapılmış bir halka bulunmuştur. MÖ 8. bin yılın ortalarında, 2A-C evresinde, mimaride, teknolojide ve etkileşimde belli değişimlerin yaşandığı evrede dördü çocuk, beşi bebek olmak üzere dokuz örnekte yine boncuk ve boncuk dizileri¹⁶ ortaya çıkarılmıştır (Resim 6). Boncuklarda kuvars, akik, kireç taşı gibi ham madde çeşitlemeleri görülür. Bu örnekler, ölü gömme uygulamalarında mezarlarda bulunan boncukların ham madde türleri, boncuk formları ve üretim teknikleri açısından yetişkinlere nasıl bir uygulama yapıyorsa çocuklara da aynı şekilde davranıldığını gösteren örneklerdir.

Tablo 5: Bebek ve çocuk mezarlarındaki buluntu dağılımı

Aşıklı topluluğunun bebek ve çocuklara verdiği önemi işaret eden bir başka bulgu, yine ölü gömme uygulamalarından gelmektedir. 2A-C evresinde iki örnekte mezarlara ok bırakıldığını gösteren bulgular ortaya çıkartılmıştır. Topluluğun ölümle ilgili inançlarını ifade ettiği düşünülen kırmızı ok parçaları, bir aylık bir bebeğin (SK39) kafatası civarında, 3,5 yaşındaki başka bir çocuğun ise (SK124) doğrudan ağzının içine konmuş şekilde bulunmuştur (Resim 7). Bebeğin mezarında tek bir taş boncuk yer alırken, 3,5 yaşındaki çocuğun mezarına yüzlerce boncuktan oluşan bir dizinin bırakıldığı görülmüştür¹⁷. Büyük olasılıkla iyileştirme ya da hayata yeniden döndürme gibi bir inançla konan ok parçası, kazılar sırasında çocuğun alt çene kemikleri arasında bulunmuştur.

15 Hasır örtü, çukurda daha önceden mevcut sepet ve çocuğun gövdesinin altında saptanan ağaç plakanın analizleri henüz (Haziran 2022) devam etmektedir.

16 Mezarlarda bulunan boncuk ve boncuk dizilerinin sayıları, ham maddeleri, renkleri ve bunlar yoluyla yorumlanan toplumsal/bireysel kimlikler, Sera Yelözer tarafından doktora tezi kapsamında çalışılmıştır (Haziran 2022) ve yayına hazırlanmaktadır.

17 Yelözer 2018, 383-404.

Aynı çocuğun (SK124) kemikleri üzerinde Metin Özbek tarafından gerçekleştirilen çalışmalar¹⁸ sırasında kafatasının bir tür biçim bozukluğuna uğramış olduğu gözlemlenmiştir. Uzatılmış kafatası, bebeklikte baş, alın ve enseden geçerek takılan bir başlık/sargı vasıtasıyla sağlanmaktadır. Zengin çeşitlilikteki boncuk dizisinden ve başa yapılmış böylesi müdahaleden yola çıkarak çocuğun özellikli bir birey olduğu düşünülse de kafatası ya da gövde deformasyonu olan çocuk ya da yetişkin benzer başka örneklerle topluluk içinde rastlanmaması herhangi bir yorumlamayı engellemektedir. Bununla birlikte, benzer kültürel kafatası deformasyonu uygulamaları bu dönemde Zagroslar'dan¹⁹ ve Diyarbakır'da yer alan Çayönü'nde bulunmuş, genetik açıdan yine Zagroslar'la ilişkili bir çocuktan bilinmektedir²⁰.

Aşıklı Höyük'te bebekler için en riskli yaş aralığını oluşturan 0-1 yaş arasında, ölüm oranı %35'leri bulur²¹. Bebeklerin tümüyle süttten kesilmeleri, sabit azot izotop analiz sonuçlarına göre ortalama 1,5 yaş civarındadır²². 2 yaşına kadar süt emmiş bebeklere de rastlanmasına rağmen 1 yaşından itibaren ek gıdalara geçildiği ön görülür²³. Bu gıdaların hazırlığı sırasında sağlıksız hijyen koşulları, gıdalarla geçen parazitler ve parazitlerin neden olduğu enfeksiyonlar bebek ve çocuk ölümlerinin ana nedeni olarak düşünülmektedir. Göçerlikten yerleşikliğe geçiş ile enfeksiyon ve bebek-çocuk ölümlerinin arttığı bilinmekte, bu orantılı artış etnografik örneklerle de desteklenmektedir. Aşıklı Höyük'te de kalıcı yerleşiklikle birlikte, hayvanların yerleşme içlerinde tutulması ve beslenmesi ile insanların bağışıklık sistemlerinin zayıflaması, bağırsak enfeksiyonları ve yanı sıra demir eksikliği görülür ki bunlar bebek ve çocuklarda en sık rastlanan hastalıklardır. Yukarıda sözü edilen, ağızına okru konmuş, 3,5 yaşındaki çocukta ciddi biçimde demir eksikliği saptanmıştır. Kazılarda bugüne kadar saptanmış olan 103 bireyin %40 oranını bebek ve çocukların oluşturması, erken ölümleri ve beslenme/sağlık konusundaki olumsuzlukları gösterir.

Teknoloji, Bilgi Aktarımı ve Çocukluk

Çocukların görünürlüğüne ortaya koyan ve çok ilginç sonuçlar alınan çalışmalardan birisi de yontmataş alet işçiliği çalışmalarıdır²⁴. Bu kapsamda özellikle teknolojik analizler, yongalamayı yapan bireylerle ilgili beceri ve deneyim bağlamında ustalık düzeylerini, diğer bir deyişle ustaları, çırakları, ilk kez yongalama yapanları ayırt edebilmemizi sağlar. Alet yapımı sırasında ustaların ya da diğer yontucuların yanında oturarak onları taklit eden, yontma tekniklerini kopyalayan ya da yalnızca etraftaki yongalama artıklarına vurarak bir tür oyun oynayan çocukların bıraktığı 'vurma ve yongalama' izleri, dikkatlice yapılan teknolojik analizlerle yapan kişinin kimliğini ortaya koyabilmektedir²⁵. Etnografik çalışmalar, örneğin *Inuit* çocuklarının büyükleri taklit ederek yaptıkları minyatür av silahları²⁶, arkeolojik bulgular sonucu varılan

18 Özbek 2011, 1-12.

19 Meiklejohn vd. 1992, 83-97.

20 Altunışık vd. 2022.

21 Özbek-Erdal 2006, 41-52.

22 Pearson vd. 2010, 448-457.

23 Özbek 2011, 7.

24 bk. Högberg 2008, 112-131; Högberg 2018, 58-74.

25 bk. Bamforth-Finlay 2008, 1-27; Castaneda 2018; Purschwitz 2022.

26 Thalbitzer'den aktaran Högberg 2018, 61.

yorumlamaları desteklemektedir. Aşıklı Höyük obsidiyen işçiliği çalışmaları sırasında da "... teknolojik farklılıkları, topluluğun yontmataş işçiliği konusundaki tutumunu, diğer bir deyişle teknolojik düzeyini, varsa usta-çırak gibi niteliksel ayrışmasını..." saptamak üzere analizler yürütülmüş, "...teknolojik analizler üretim zinciri temelli gerçekleştirilmiş ve sonucunda teknik olarak dört farklı üretim saptanmıştır"²⁷. İlk üç üretim, dilgi çıkarımı amaçlıyken, dördüncü üretimde belli bir amaç saptanamamıştır. Yongalama hatalı vuruş izleri taşıdığı için herhangi bir sisteme yönelik çıkarım yapılmamıştır. Obsidiyen yumruların üzerinde, bir yongalama stratejisi olmadan aynı noktalara ısrarlı bir şekilde indirilmiş darbeler, darbeler sonucunda ezik kenarlar ve obsidiyen gibi camı yüzeylerde net görülebilen noktasal darbe izleri saptanmıştır (Resim 8). Ortaya çıkan parçaların kullanım amaçları da belirsizdir. Günümüz yontmataş uzmanları tarafından "...bir yontucunun yapamayacağı oranda üzerinde kötü vuruşların bulunduğu..."²⁸ parçalar olarak yorumlanan örnekler, ince motor yetisi henüz gelişmemiş olan çocuklara ait bir üretim ile açıklanmaktadır. Bu üretim dışında dilgi üretimlerinden birinin işçiliği diğer ikisine oranla daha kolaydır. Dilgi üretimlerinde görülen ön hazırlık aşaması bu üretimde yoktur, doğrudan dilgi ya da yongamsı dilgi elde etmek hedeflenmiştir. Söz konusu üretimin işçiliğinde kalite düşük ve hazırlık aşaması olmadığı için aldığı zaman da kısadır. Karışık bir üretim zincirine sahip olmayan bu üretim, yontmataş işçiliğini öğrenmeye çalışan çıraklık düzeyinde bireylerin, kullanılabilir basit parçalar üreterek deneyim sahibi olmaları için idealdir. Yongalama bilgisinin kuşaktan kuşağa geçtiğini, çocukların büyükleri izleyerek taklit ettiğini açıklayan söz konusu bulgular, bilgi aktarımı ve aktarım yöntemini göstermesi açısından büyük önem taşır.

Sonuç ve Değerlendirme

Etnografik ve deneysel çalışmalar, çocukların komplike teknolojileri öğrenme ve çıraklık süreçlerine katılımında motor becerileri, el-göz koordinasyonu ve kas gücü gelişimi gibi etkenler nedeniyle yaklaşık 8-10 yaş ve sonrasında belirleyici olduğunu; 10 yaş altı çocukların ise üretim sürecine katılımının özellikle 3 yaş sonrasıyla birlikte gözlem, taklit ve yardım yoluyla olduğunu göstermektedir²⁹. Arkeolojik ve etnografik verilere dayalı olarak, 8-10 yaş aralığının, çocukların daha fazla bağımsızlık kazandığı, keşif ve sosyal öğrenme süreçlerine dahil olmaya başladığı ergenliğin başlangıç aşamalarına da denk geldiği önerilmektedir³⁰. Bununla birlikte, özellikle dilgi üretimi için gerekli uzmanlaşma, uzun yıllara yayılan bir çıraklık ve öğrenme süreci gerektirir ve bu açıdan öğrenme sürecinin erken yaşta başlaması gerektiği aktarılmaktadır³¹. Aşıklı gibi, diğer Neolitik Dönem yerleşmelerinde gerçekleştirilen yontmataş teknolojisi odaklı çalışmalarda içerisinde hatalı üretimlerin yer aldığı farklı yetenek dereceleri saptanmış, bazı ürünler henüz işi öğrenmekte olan çırak düzeyindeki çocuklarla, taklit ürünleri ise daha küçük çocuklarla ilişkilendirmiştir³². Çocuk mezarlarında bulunan erişkinlerinkine benzer hatta çok çeşitli ve daha yoğun emek ve uzmanlık süreçlerinin ürünü olan takılar gibi çeşitli buluntular

27 Kayacan 2014, 139.

28 Kayacan 2014, 140.

29 Lancy 2017; Wendrich 2012.

30 bk. French-Nowell 2022, 101430.

31 Ferguson 2008'den aktaran Castaneda 2018.

32 bk. Ürdün'de yer alan Ba'ja, bk. Purschwitz 2022.

da Neolitik Dönem’de çocukların toplumsal rollerine ve kimliklerine dair veri sunmaktadır³³. Aşıklı’da da biyoarkeoloji, ölü gömme uygulamaları, materyal kültür ve teknoloji odaklı veriler çocukluğun farklı aşamalarını ve bunların kültürel anlamlarını izleyebilmemizi sağlar. Örneğin, yetişkinlerinkine benzer takılarla birlikte gömülen bebek ve çocuklar (0-1 aydan 3 yaş civarına dek) yetişkinlerin dünyasıyla kimliklerini simgeleyen bu tür bir materyal kültür ögesi aracılığıyla ilişkilendirilirken³⁴, yongalama gibi teknolojik süreçlere ve dolayısıyla yetişkinlerin dünyasına daha yoğun katılımlarının olasılıkla 10 yaş civarı sonrasında gerçekleştiğini düşünebiliriz. Yanı sıra, yeni doğmuş ya da birkaç haftalık olsa bile bebeklerin ve çocukların ölü gömme uygulamalarında erişkinlerle aynı muameleyi görmeleri topluluğun çocuklara özel önem verdiğini düşündürmektedir. Bu önermeyi destekleyen ise topluluktaki aktarım ve devamlılık olgusudur. Soyun sürdürülmesi ve ortak toplumsal bir kimlik oluşturmak, Aşıklı topluluğunun yerleşik yaşam biçimini kurma ve sürdürmeleri boyunca değişmeyen ana kaygıları ya da hedefleridir³⁵. Gerek konutlarda, aynı konutun aynı yerde defalarca yenilenmesi³⁶ ile ifade edilen ‘geçmişin aktarımı’nda gerekse obsidiyen alet yapımı gibi³⁷ ‘bilgi aktarımı’nda ana özne, yeni nesiller yani çocuklardır.

Sonuç olarak tüm bu veriler, toplulukların ya da bireylerin bildiklerini nasıl öğrendikleri ya da bilgiye ulaşmada deneyimli ve yaşlı kuşaklar ile genç kuşakların etkileşimi, toplumsal bir aktivite olarak bilgi aktarımının sözlü ve uygulamalı yöntemleri, geçmişi, insanların/toplulukların nasıl yaşadıklarını anlama ve açıklama, bugünle bağlar kurma kaygısındaki arkeologlar ve antropologlar için tartışmasız önemde olduğunu göstermektedir. Analiz yöntemleri arttıkça verilerin çoğalacağı, yaşlı, yetişkin, çocuk, bebek ayrımı olmaksızın her bireyin bu soruna katkı sunacağı kaçınılmazdır.

Yazar Katkıları/Writer Contributions

Çalışmanın Tasarlanması/ Planning of the Study	Yazar/Author-1 (%25) - Yazar/Author-2 (%25) Yazar/Author-3 (%25) - Yazar/Author-4 (%25)
Veri Toplanması/Collecting Data	Yazar/Author-1 (%25) - Yazar/Author-2 (%25) Yazar/Author-3 (%25) - Yazar/Author-4 (%25)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar/Author-1 (%25) - Yazar/Author-2 (%25) Yazar/Author-3 (%25) - Yazar/Author-4 (%25)
Makalenin Yazımı/Writing the Article	Yazar/Author-1 (%25) - Yazar/Author-2 (%25) Yazar/Author-3 (%25) - Yazar/Author-4 (%25)
Makale Gönderimi ve Revizyonu/ Submission of the Article and Revisions	Yazar/Author-1 (%25) - Yazar/Author-2 (%25) Yazar/Author-3 (%25) - Yazar/Author-4 (%25)

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir / The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.

33 Benz-Gresky-Alarashi 2020, 93-107.

34 Yelözer-Özbaşaran 2022, 289-323.

35 Özbaşaran 2013, 1-14; Duru 2018.

36 Duru 2018.

37 Kayacan 2014.

KAYNAKLAR**Altınışık vd. 2022**

Altınışık, N. E.-Kazancı, D. D.-Aydoğan, A.-Gemici, H. C.-Erdal, Ö. D.-Sarıaltun, S.-Vural, K. B.- Koptekin, D.-Gürün, K.-Sağlıcan, E.-Çakan, G.-Koruyucu, M. M.-Lagerholm, V. K.-Karamurat, C.-Özkan, M.-Kılınç, G. M.-Sevkar, A.-Sürer, E.-Götherström, A.-Atakuman, Ç.-Erdal, Y. S.-Özer, F.-Erim Özdoğan, A.-Somel, M., "A Genomic Snapshot of Demographic Dynamism in Upper Mesopotamia during the Neolithic Transition", *Science Advances*, Volume 8, Issue 44, 04 November 2022, DOI: 10.1126/sciadv.abo360.

Atamtürk vd. 2018

Atamtürk, D.-Özbal R.-Gerritsen, F.-Duyar, İ., "Analysis and Interpretation of Neolithic Period Footprints from Barcın Höyük, Turkey", *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 18/1, 163-174.

Bamforth-Finlay 2008

Bamforth, D.B.-Finlay, N., "Introduction: Archaeological Approaches to Lithic Production Skill and Craft Learning", *Journal of Archaeological Method and Theory*, 15, 1-27.

Baxter 2008

Baxter, J. E., "The Archaeology of Childhood", *Annual Review of Anthropology*, 37, 159-175.

Benz-Gresky-Alarashi 2020

Benz, M.-Gresky, J.-Alarashi, H., "Similar but Different: Displaying Social Roles of Subadults in Burials from the Late Pre-Pottery Neolithic Site of Ba'ja, Southern Jordan", *L'art du paraître: Apparences de l'humain de la préhistoire à nos jours*, ed. H. Alarashi-R. M. Dessi, Cote d'Azur, Editions APDCA, Nice, 93-107.

Castaneda 2018

Castaneda, N., "Apprenticeship in Early Neolithic Societies: The Transmission of Technological Knowledge at the Flint Mine of Casa Montero (Madrid, Spain), ca. 5300-5200 cal BC", *Current Anthropology*, 59/6, 716-740.

Duru 2018

Duru, G., "Sedentism and Solitude; Exploring the Impact of Private Space on Social Cohesion in the Neolithic", *Religion, History and Place in the Origin of Settled Life*, ed. I. Hodder, University of Colorado Press, 162-185.

Erdal 2018

Erdal, D., "Lifesytle and Health Conditions of the Neolithic People of Aşıklı Höyük", *The Early Settlement at Aşıklı Höyük-Essays in Honor of Ufuk Esin*, ed. M. Özbaşaran-G. Duru-M. Stiner, Ege Yayınları, İstanbul, 405-423.

Esin-Harmankaya 2007

Esin, U.-Harmankaya, S., "Aşıklı Höyük", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, ed. M. Özdoğan-N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 255-272.

Ferguson 2008

Ferguson, J. R., “The When, Where, and How of Novices in Craft Production”, *Journal of Archaeological Method and Theory*, 15, 51-67.

French-Nowell 2022

French, J. C.-Nowell, A., “Growing up Gravettian: Bioarchaeological Perspectives on Adolescence in the European Mid-Upper Paleolithic”, *Journal of Anthropological Archaeology*, 67, September 2022, 101430, <https://doi.org/10.1016/j.jaa.2022.101430>.

Fulminante 2020

Fulminante, F., “Identifying Social and Cultural Thresholds in Sub-Adult Burials of Central Italy during the First Millennium BC”, *Ages and Abilities: The Stages of Childhood and their Social Recognition in Prehistoric Europe and Beyond*, ed. K. Rebay Salisbury-D. Pany Kucera, Archaeopress, Oxford, 151-173.

Högberg 2008

Högberg, A., “Playing with Flint: Tracing a Child’s Imitation of Adult Work in a Lithic Assemblage”, *Journal of Archaeological Method and Theory*, 15/1, 112-131.

Högberg 2018

Högberg, A., “Approaches to Children’s Knapping in Lithic Technology Studies”, *Revista de Arqueologia*, 31/2, 58-74.

Inglis-Halcrow 2018

Inglis, R. M.-Halcrow, S. E., “The Bioarchaeology of Childhood: Theoretical Development in the Field”, *Children and Childhood in Bioarchaeology*, ed. P. Beauchesne-S. C. Agarwal, University Press Scholarship, 33-60, Online, June 2018, DOI: 10.5744/florida/9780813056807.003.0002.

Inizan vd. 1999

Inizan, M. L.-Reduron Ballinger, M.-Roche, H.-Tixier, J., *Technology and Terminology of Knapped Stone*, Cercle de recherches et d’études préhistoriques, Nanterre.

Kamp vd. 1999

Kamp, K. A.-Timmerman, N.-Lind, G.-Graybill, J.-Natowsky, I., “Discovering Childhood: Using Fingerprints to Find Children in the Archaeological Record”, *American Antiquity*, 64/2, 309-315.

Kayacan 2014

Kayacan, N., “Aşıklı Obsidyen İşçiliği ve Yerleşme Analizi”, *Yerleşim Sistemleri ve Mekan Analizi, Tematik Arkeoloji Serisi 1*, ed. Ö. Çevik-B. Erdoğan, Ege Yayınları, İstanbul, 137-144.

Lancy 2017

Lancy, D. F., “Homo faber juvenalis: A Multidisciplinary Survey of Children as Tool Makers/Users”, *Childhood in the Past*, 10/1, 72-90, Online, 09 May 2017, DOI: 10.1080/17585716.2017.1316010.

Lancy 2018

Lancy, D. F., *Anthropological Perspectives on Children as Helpers, Workers, Artisans and Laborers*, Palgrave Macmillan, New York.

Lancy-Grove 2011

Lancy, D. F.-Grove, M. A., "Getting Noticed: Middle Childhood in Cross-Cultural Perspective", *Human Nature*, 22, 281-302.

Lillehammer 2010

Lillehammer, G., "Archaeology of Children", *Complutum*, 21/2, 15-45.

Lillehammer 2015

Lillehammer, G., "25 Years with the 'Child' and the Archaeology of Childhood", *Childhood in the Past: An International Journal*, 8/2, 78-86.

Meiklejohn vd. 1992

Meiklejohn, C.-Agelarakis, A.-Akkermans, P. A.-Smith, P. E. L.-Solecki, R., "Artificial Cranial Deformation in the Proto-Neolithic and Neolithic Near East and its Possible Origin: Evidence from Four Sites", *Paléorient*, 18/2, 83-97.

Milks vd. 2021

Milks, A.-Lew Levy S.-Lavi, N.-Friesem, D. E.-Reckin, R., "Hunter-Gatherer Children in the Past: An Archaeological Review", *Journal of Anthropological Archaeology*, Vol. 64, Article 101369, Online, December 2021, DOI: 10.1016/j.jaa.2021.101369.

Özbaşaran 2013

Özbaşaran, M., "Orta Anadolu'nun Neolitikleşme Sürecinde Aşıklı", *Colloquium Anatolicum*, S. 12, 1-14.

Özbaşaran-Duru-Uzdurum 2018

Özbaşaran, M.-Duru, G.-Uzdurum, M., "Architecture of the Early Settlement and Trends through the Cultural Sequence", *The Early Settlement at Aşıklı Höyük- Essays in Honor of Ufuk Esin*, ed. M. Özbaşaran-G. Duru-M. Stiner, Ege Yayınları, İstanbul, 57-103.

Özbek 2011

Özbek, M., "Aşıklı Höyük'te 2007 ve 2008 Yılı Kazı Çalışmalarında Bulunan İki İlginç İnsan İskeleti", *26. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1-12.

Özbek-Erdal 2006

Özbek, M.-Erdal, D., "Anadolu'nun Bazı Neolitik ve Kalkolitik Topluluklarında Bebek Ölümleri ve Olası Nedenleri", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, S. 6, 41-52.

Pearson vd. 2010

Pearson, J.-Hedges, R. E. M.-Molleson, T. I.-Özbek, M., "Exploring the Relationship Between Weaning and Infant Mortality: An Isotope Case Study from Aşıklı Höyük and Çayönü Tepesi", *American Journal of Physical Anthropology*, 143, 448-457.

Pezzulla 2020

Pezzulla, N., “Dumu.gaba, şihru e Guruş/sal.Tur.tur: The Recognition of Developmental Stages in Ancient Mesopotamia”, *Ages and Abilities. The Stages of Childhood and their Social Recognition in Prehistoric Europe and Beyond*, ed. K. Rebay Salisbury,-D. Pany-Kucera, Archaeopress, Oxford, 133-150.

Purschwitz 2022

Purschwitz, C., “Skill, Learning and Knowledge Transfer in Lithic Production as seen from LPPNB/FPPNB Ba’ja, Southern Levant”, *Tracking the Neolithic in the Near East. Lithic Perspectives on its Origins, Development and Dispersals*, ed. Y. Nishiaki-O. Maeda-M. Arimura, The Proceedings of the 9th International Conference on the PPN Chipped and Ground Stone Industries of the Near East, Tokyo, 12th-16th November 2019, Sidestone Press, Leiden, 227-247.

Riede vd. 2018

Riede, E.-Johannsen, N. N.-Högberg, A.-Nowell, A.-Lombard, M., “The Role of Play Objects and Object Play in Human Cognitive Evolution and Innovation”, *Evolutionary Anthropology*, 27/1, 46-59.

Sánchez Romero 2009

Sánchez Romero, M., “Childhood and the Construction of Gender Identities through Material Culture”, *Childhood in the Past*, 1/1, 17-37.

Tiryaki 2019

Tiryaki, G., “Demirçağ Anadolu’sunda Çocuk/Çocukluk Temsilleri Üzerine”, *Colloquium Anatolicum*, S. 18, 183-208.

Wendrich 2012

Wendrich, W. (ed.), *Archaeology of Apprenticeship. Body Knowledge, Identity, and Communities of Practice*, The University of Arizona Press, Tucson.

Yelözer 2018

Yelözer, S., “The Beads from Aşıklı Höyük”, *The Early Settlement at Aşıklı Höyük- Essays in Honor of Ufuk Esin*, ed. M. Özbaşaran-G. Duru-M. Stiner, Ege Yayınları, İstanbul, 383-404.

Yelözer-Christidou 2020

Yelözer, S.-Christidou, R., “The foot of the hare, the tooth of the deer and the shell of the mollusc: Neolithic osseous ornaments from Aşıklı Höyük (Central Anatolia, Turkey)”, *Beauty and the Eye of the Beholder: Personal Adornments across the Millennia*, ed. M. Margarit-A. BoroneantI, Cetatea de scaun, Târgovişte, 197-222.

Yelözer-Özbaşaran 2022

Yelözer, S.-Özbaşaran, M., “Entangled at Death: Beads, Gender, and Life Cycles during the Central Anatolian Early Neolithic; Aşıklı Höyük as a case study”, *The Mummy Under the Bed: Essays on Gender and Methodology in the Ancient Near East*, ed. K. De Graef- A. Garcia Ventura-A. Goddeeris-B. Alpert Nakhai, Zaphon, Münster, 289-323.

EKLER

Resim 1: Melendiz Nehri kıyısına kurulan Aşıklı Höyük yerleşmesi.

Resim 2: Aşıklı Höyük taban altı ölü gömme uygulaması, SK128.

Resim 3: Çocuk mezar çukuru, SK148.

Resim 4: Gövdelerin üstüne örtülen hasırın fitoliteri, SK137 ve 140.

Resim 5: B.38'deki çocuk mezarı (SK153) ve hasır örtüsü; üstte, çocuğun ayak hizasına gelen yere konmuş topraktan, dörtgen biçimli blok.

Resim 6: 3,5 yaşlarında bir çocuğun (SK124) mezarında bulunan boncuk dizisi.

Resim 7: 3,5 yaşlarındaki çocuk iskeleti (SK124) ve ağzına konmuş okr parçası.

Resim 8: Bir Aşıklı çocuğu tarafından yongalanmış “ürün”.